

УКРАЇНЬСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Соціальна філософія окреслює консолідацію як центральний фактор ефективності будь-якої соціальної дії, яка потребує колективного розуму чи колективного натхнення, не кажучи про поставлену мету (скажімо політичну), досягнення якої просто неможливе без об'єднання. Одним з ключових факторів консолідації (поряд із захистом України, формування ефективної національної економіки, дієвої системи соціального захисту людей тощо) є – національна ідея.

Поділяємо позицію філософа Ю. Калиновського, що національна ідея є інтегральним світоглядним тлом становлення держави, яка являє собою проєкт розвитку певного народу як суб'єкта історії [3].

Проблематика національної ідеї, зокрема її соціально-філософські аспекти в цілому ґрунтовно представлена в сучасній історіографії. Насамперед слід виокремити знаних дослідників, як: І. Бичка, В. Бебика, М. Головатого, Н. Гнасевиц, В. Горського, Я. Дашкевича, М. Жулинського, О. Забужко, А. Колодія, І. Кресіну, В. Лісового, Л. Нагорну, Ю. Римаренка, А. Фартушного, А. Черненка, О. Шморгуна, Л. Шкляра та інших [1].

Метою дослідження є розглянути соціально-філософський, ціннісний аспект української національної ідеї як підґрунтя консолідації та дієвого державотворення, що особливо актуально в умовах сьогодення.

Об'єктом дослідження є українська національна ідея як ціннісна категорія.

Предметом дослідження є соціально-філософські аспекти української національної ідеї.

Національна ідея, на думку фахівців, це перш за все ціннісна категорія, феномен духовної культури, який не варто обмежувати лише політичним її компонентом. Тому доречно стверджувати, що українська національна ідея має органічно поєднати в собі надбання національної духовної культури й елементи загальнонародської політичної традиції. Національна ідея як матриця державотворення відображає реальну історію українського народу, розвивається одночасно з його формуванням, однак на більш високому рівні свого існування перетворюється в українську державницьку ідею, що віддзеркалює інтереси й почуття всіх народів, які складають сьогоденні українську політичну націю [3, с. 99]. Отже, національна ідея становить проєкт розвитку саме політичної нації як поліетнічної спільноти, функціонування якої ґрунтується на демократичних принципах, культурному плюралізмі, захисті національних інтересів у різноманітних сферах [8, с. 60].

Можна погодитися з думкою О. Гриніва про те, що національна ідея логічно виводиться з національної мрії і являє собою концентровано оформлену під впливом національної еліти суть нації як певної людської спільноти та визначає її роль у світовому процесі [2, с. 6]. Аналізуючи сутність національної ідеї, відомий український дослідник О. Куць визначив низку її функцій, які відіграють важливу роль як у націотворенні, так і у державотворенні. Зокрема до таких функцій він відносить такі: «... етнонаціотворчу (визрівання у людській спільноті потреби у самоорганізації в окремий етнос); інтегруючу (згуртовує в єдину спільноту різні етноси); ідентифікаційну (сприяє самовизначенню й самоусвідомленню окремих народів та їх представників); культурологічну (з народної культури формує загальнонаціональну культуру); аксіологічну (на цій функції варто наголосити, оскільки вона орієнтує на певні цінності, що впливають на свідомість спільноти); державотворчу (усвідомлення необхідності створення політичних інституцій та їх функціонування)» [6, с. 138]. На думку науковців, національна ідея стає об'єднувачим чинником стратегічного розвитку народу лише тоді, коли цінності, що в ній закладені, поділяють як еліта, так і пересічні громадяни. Водночас особлива роль у розробленні та втіленні національної ідеї належить еліті суспільства – інтелектуальній та політичній меншості, яка здатна повести за собою неактивну більшість і, проявляючи політичну волю, духовну силу, реалізовувати цінності та пріоритети національно державницького розвитку [5, с. 323].

На переконання фахівців, національну ідею можна інтерпретувати як стратегічну мету національного прогресу, породження і виразник національної самосвідомості [4, с. 26].

Основною метою української національної ідеї є консолідація українців, усіх громадян України. Водночас цьому процесу стоїть на заваді низка негативних факторів: 1) тривале перебування українських земель у складі імперій, які своєю асиміляційною політикою спричинили різновекторний та нерівномірний рівень соціально-культурного розвитку; 2) колонізаційна політика колишніх метрополій, яка заохочувала переселення на етнічні українські землі значної частини власного населення, що не могло не вплинути на процеси національної ідентифікації України; 3) посилення процесів глобалізації, яка розмиває національну культуру та посилює маргіналізацію українського суспільства. А тому мають рацію науковці, які наголошують на потребі чіткого визначення власної національно-цивілізаційної ідентичності, що своєю чергою буде сприяти формуванню стійкого і консолідованого суспільства, здатного адекватно реагувати на виклики сьогодення та здійснити реформування країни [7].

Варто зупинитися і на проблемі реалізації національної ідеї, оскільки без конкретного її змісту не видається можливою розбудова Української держави. Поділяємо позицію Ю. Калиновського, який вказує на цінності та пріоритети, на які має опиратися українська національна ідея та відповідно державницький вітчизняний поступ, зокрема: «... соціальна справедливість, рівність усіх громадян перед законом, свобода життєвих стратегій, повага до національнокультурних традицій українського народу та етнонаціональних спільнот, що мешкають на її теренах, демократизм у всіх сферах суспільного життя, втілення моральних норм у соціальних відносинах тощо» [7]. Окрім того, національна ідея може стати базою вдалої модернізації країни за умови відповідності певним вимогам, зокрема її відповідності національному інтересу та національному менталітету. Мають рацію науковці, які стверджують, що спроби довільного конструювання національної ідеї приречені на провал [9, с. 140].

В теперішніх культурних і політичних умовах суспільство повинно усвідомити, що Україні потрібен механізм національної консолідації і інтеграції, економічного поступу, самоутвердження серед світових народів. Як зазначає О. Найдюнов: «Україна зможе вийти з політичної, економічної, духовної кризи тільки тоді, коли на загальнонаціональному рівні буде затверджена українська національна ідея (незалежність, державність, соборність, інтелектуальність), яка повинна стати не просто політичною концепцією у звичайному розумінні цього поняття, але і тією масовою філософією громадян, яка б формувала їх національний менталітет та державно-політичну свідомість» [7].

У контексті соціально-філософського аспекту розгляду української національної ідеї, слід наголосити, що ціннісне наповнення її сучасної інтерпретації викликає багато суперечок та дискусій. У цілому науковці говорять про певний «третій шлях» її ефективної реалізації в практичній площині, згідно з яким необхідно враховувати як *культуру своєрідність України*, так і *глобальні тенденції сучасного світу*.

Висновки. По-перше, аксіологічною основою національної ідеї мають бути як цінності демократичного гатунку, так і духовно-культурні традиції та пріоритети українського народу. По-друге, національна ідея українського народу має базуватися на історичному, культурному, духовному, ментальному підґрунті. Лише в цьому випадку вона буде сприйнята широкими верствами населення та стане основою втілення державницького проекту. По-третє, насправду, тільки духовно і економічно вільна нація, з високим рівнем довіри громадянами державі та її владним інституціям, може в повноті розкривати свої здібності у всіх сферах суспільного життя, досягаючи їх результатами добробуту народу, розквіту держави, бути гордою за свою країну. Драматичні події сьогодення – героїзм Майдану, Небесної Сотні, людські втрати спричинені агресією Російської Федерації проти України, героїзм української армії, жертвність та самовідданість волонтерського руху стало тим наріжним каменем, навколо якого відбувається консолідація українського суспільства, що вкотре ще більш актуалізує потребу загальнооб'єднуючої національної ідеї.

Література

1. Гнасевич Н. В. Українська національна ідея: генеза та сучасний зміст. Світоглядні та соціокультурні засади формування української модерної нації: моногр., авт. колектив: О. М. Рудакевич (керівник) та ін. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 256 с.
2. Гринів О. Українська національна ідея як проблема науки. Етнічна історія народів Європи: зб. наук. пр. 2001. Вип. 9. С. 4-8.
3. Калиновський Ю. Ю. Національна ідея як ціннісна детермінанта державотворчого процесу в Україні. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. № 1(28). Філософія. С. 98-105.
4. Карлова В. Національна ідея сучасної України: проблеми та перспективи формування : Вісник Національної академії державного управління. 2010. № 3. С. 21-29.
5. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. Вид. переробл. Київ : Грамота, 2010. 576 с.
6. Куць О. М. Усвідомлена незалежність: як/чи реалізована етнополітична свобода? (Українські реалії) : монографія. Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2013. 368 с.
7. Найдюнов О. Г. Національна ідея як потужний фактор консолідації українського суспільства. URL: http://lib.iitta.gov.ua/10541/6/Найдюнов_Національна%20ідея%20як%20потужний%20фактор%20консолідації%20%20українського%20суспільства.pdf (дата звернення 16.03.2019 р.).
8. Нежива О. М. Національна ідея та освітня політика : Освітній дискурс. 2017. Вип. 2. Ч. П. Філософські науки. С. 49-64.
9. Сабадуха В. Українська національна ідея та концепція особистісного буття : Монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2011. 176 с.
10. Чупрій Л. В. «Національна ідея – ключі до розуміння». URL: <https://matrix-info.com/2017/05/31/natsionalna-ideya-klyuchi-do-rozuminnya/> (дата звернення 19.03.2019 р.).